

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน
ภาษาไทย

วรรณคดีและวรรณกรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ผู้เรียบเรียง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพัตรา อุดมั่ง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิศัลย์ศยา รุดดิษฐ์
ดร.เฉลิมลาภ ทองอาจ
ดร.เพชร วิจิตรนาวิน
อาจารย์ลักขณา อ่อนฤทธิ์
อาจารย์ชนิตตา ปุยงาม
อาจารย์สุมิตรา คุณวัฒน์บัณฑิต
อาจารย์วรางคณา ชั่งโต

ผู้ตรวจ

รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เปรม สอนสมุทร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวรรณา ตั้งทิษะรักษ์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรทิพย์ แข็งขัน

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)

๑๒๕๖/๙ ถนนนครไชยศรี แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทร. ๐-๒๒๔๓-๘๐๐๐ (อัตโนมัติ ๑๕ สาย), ๐-๒๒๔๑-๘๙๙๙
แฟกซ์ : ทุกหมายเลข, แฟกซ์อัตโนมัติ : ๐-๒๒๔๑-๔๑๓๑, ๐-๒๒๔๓-๗๖๖๖

website : www.iadth.com

สงวนลิขสิทธิ์

บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด
พ.ศ. ๒๕๖๗
พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม
ISBN : 978-616-05-5116-3

คำนำ

QR
CODE คำชี้แจง
กระบวนการ
เรียนรู้

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย **วรรณคดีและวรรณกรรม** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เล่มนี้ สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จัดทำขึ้นเพื่อใช้จัดการเรียนรู้ในรายวิชาพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาวรรณคดีที่กำหนดในประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าในทางประเพณีปัญญา และมีเนื้อเรื่องชวนศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนด้านการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสังเคราะห์ การคิดประเมินค่า การคิดสร้างสรรค์ สมรรถนะด้านการแก้ปัญหา และสมรรถนะด้านการใช้ทักษะชีวิต รวมทั้งเกิดความซาบซึ้งและตระหนักคุณค่าของวรรณคดีไทย ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

เนื้อหาในเล่มนอกจากจะประกอบด้วยวรรณคดีที่กำหนดในประกาศของกระทรวงศึกษาธิการแล้วยังมีหลักการอ่านและศึกษาวรรณคดีที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดในหลักสูตรอีกด้วย เพื่อฝึกทักษะการอ่านและการคิดในมิติต่าง ๆ นอกจากนี้ วรรณคดีแต่ละเรื่องยังมีประเด็นสำคัญเพื่อให้นักเรียนฝึกทักษะการเรียนรู้และอภิปรายในชั้นเรียน อันจะทำให้เกิดการขยายมุมมองทางความคิดที่หลากหลาย ซึ่งเป็นจุดประสงค์สำคัญประการหนึ่งในการศึกษาวรรณคดี

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรียนเล่มนี้ จะมีประโยชน์แก่การจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ หากมีข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงหนังสือเรียน คณะผู้จัดทำขอน้อมรับด้วยความขอบคุณ และจะนำไปพัฒนาคุณภาพของหนังสือเรียนเล่มนี้ต่อไป

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)

สารบัญ

หน้า

หลักการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม

๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

นิราศภูเขาทอง

๑๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

โคลงโลกนิติ

๓๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

สุภาพษิตพระร่วง

๖๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

กาพย์พระไชยสุริยา

๗๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

ราชาธิราช ตอน สมิงพระรามอาสา

๑๑๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖

กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน

๑๕๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗

นิทานพื้นบ้าน

๑๖๘

บทอาขยานบทหลัก

๑๙๓

โครงงานสู่นวัตกรรม

๑๙๕

บรรณานุกรม

๑๙๗

ตัวชี้วัดระหว่างทาง

- วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่านพร้อมยกเหตุผลประกอบ (ท ๕.๑ ม. ๑/๒)
- อธิบายคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน (ท ๕.๑ ม. ๑/๓)

นักเรียนทราบหรือไม่ว่า
วรรณคดีและวรรณกรรมเป็นอย่างไร

ความหมายของวรรณคดีและวรรณกรรม

วรรณคดี เป็นงานประพันธ์ซึ่งได้รับการยกย่องว่าแต่งดีมีคุณค่าประเทืองปัญญา แก่ผู้อ่าน เป็นคำที่ปรากฏครั้งแรกในพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งวรรณคดีสโมสรในรัชกาลที่ ๖ ส่วนวรรณกรรม เป็นงานประพันธ์ทุกประเภททั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ถ่ายทอดออกมาโดยใช้ศิลปะทางภาษา แต่ไม่ได้มีข้อจำกัดว่าจะต้องได้รับการยกย่องว่าแต่งดี ดังเช่นวรรณคดี

การอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมนอกจากผู้อ่านจะต้องจับใจความหรือสาระสำคัญของเรื่องแล้ว ผู้อ่านควรพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณคดีและวรรณกรรมดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบ

ลักษณะต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นวรรณคดี อาจจำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑.๑ จำแนกตามลักษณะการถ่ายทอด

วรรณคดีมุขปาฐะ

- วรรณคดีและวรรณกรรมที่ถ่ายทอดด้วยวิธีบอกเล่าและจดจำสืบต่อกันมา เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน

วรรณคดีลายลักษณ์

- วรรณคดีและวรรณกรรมที่ถ่ายทอดด้วยวิธีการจดบันทึกเป็นตัวอักษร เช่น วรรณคดีในราชสำนัก วรรณคดีที่ใช้ประกอบประเพณี หรือพิธีกรรมทางศาสนา

วรรณคดีราชสำนัก ส่วนใหญ่เป็นผลงานของพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์หรือข้าราชการบริพาร เช่น รามเกียรติ์ ไตรภูมิพระร่วง อิเหนา ลิลิตตะเลงพ่าย ภาพยนตร์เชมเครื่องควาหวาน

๑.๒ จำแนกตามลักษณะคำประพันธ์

ร้อยแก้ว

- เรื่องที่แต่งขึ้นเป็นความเรียง ไม่กำหนดข้อบังคับตามฉันทลักษณ์

ร้อยกรอง

- เรื่องที่แต่งด้วยคำประพันธ์ที่มีลักษณะบังคับหรือฉันทลักษณ์ เช่น กาพย์ กลอน โคลง ร่าย ฉันท์

๒. เนื้อหา

เรื่องราวหรือเนื้อหาในวรรณคดีหรือวรรณกรรม แบ่งเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

บันเทิงคดี

- เรื่องราวที่เป็นเรื่องเล่าสมมุติหรือแต่งขึ้นจากจินตนาการ มุ่งให้ความบันเทิงและความเพลิดเพลินเป็นสำคัญ โดยบางครั้งอาจแทรกความรู้ ความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ไว้ด้วย

สารคดี

- เรื่องราวที่มุ่งให้ความรู้ ความคิดเห็น โดยมีเนื้อหาสาระที่เป็นข้อเท็จจริงเป็นส่วนสำคัญ และมุ่งให้ความเพลิดเพลินรองลงมา

๓. กลวิธีการประพันธ์

การเลือกใช้ถ้อยคำให้เกิดความไพเราะงดงาม ซึ่งแสดงถึงความสามารถในการประพันธ์ และช่วยสื่อความหมายให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

นอกจากการพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา ผู้อ่านควรพิจารณาคูณค่าของวรรณคดีหรือวรรณกรรมด้วย เพื่อให้เห็นความสำคัญและเกิดความซาบซึ้งในวรรณคดี หรือวรรณกรรมเรื่องนั้นมากยิ่งขึ้น คุณค่าของวรรณคดีหรือวรรณกรรมอาจแบ่งได้ ๓ ด้าน ดังนี้

๑. คุณค่าด้านเนื้อหา

เรื่องราว สาระ แนวคิด และข้อคิดที่ปรากฏในวรรณคดี โดยมาจากเนื้อเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา เหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีเนื้อหาที่เกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านในด้านความรู้ ความคิด และการปฏิบัติตนในทางที่ดีงาม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ถึงบางพุดพุดดีเป็นศรีศักดิ์
แม่นพุดชั่วตัวตายทำลายมิตร

มีคนรักสยอสร้อยจืด
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพุดจา

นิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘ : ๕)

คำประพันธ์ข้างต้นมีเนื้อหาแสดงความสำคัญของการพุดว่า หากเราพุดดี ไพเราะน่าฟังก็จะมีคนรัก คนเอ็นดู แต่หากพุดให้ร้าย พุดส่อเสียด พุดไม่ไพเราะก็จะมีคนรักหรือนิยมชมชอบมีแต่คนชัง การจะดูว่าใครดีหรือไม่ดีอย่างไร สามารถดูได้จากการพุดเช่นกัน ซึ่งเนื้อหาของคำประพันธ์นี้ให้คุณค่าด้านเนื้อหาเกี่ยวกับการพุด เพื่อเป็นคติในการดำเนินชีวิตแก่ผู้อ่าน

เพิ่มเติมเสริมความรู้

แนวคิดของวรรณคดี

สารหรือความคิดสำคัญที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อสารมายังผู้อ่าน ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักเป็นความคิดที่แสดงกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติและความจริงของโลก อาจสื่อออกมาผ่านพฤติกรรมของตัวละคร เนื้อหา หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านพิจารณาเรื่องทั้งหมด แล้วประมวลสรุปเป็นแนวคิดสำคัญ เช่น เรื่องรามเกียรติ์ ปรากฏแนวคิดของเรื่อง คือ ธรรมะย่อมชนะอธรรม เห็นได้จากเนื้อเรื่องที่พระรามซึ่งเป็นมนุษย์สามารถสังหารทศกัณฐ์ผู้เป็นพญายักษ์ที่ลักพาตัวนางสีดาไป

วรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องขนาดยาวอาจมีสาระสำคัญหรือแนวคิดของเรื่อง ทั้งแนวคิดหลักและแนวคิดรอง

แนวคิดหลัก เป็นแนวคิดสำคัญที่ครอบคลุมเนื้อเรื่องโดยรวม

แนวคิดรอง เป็นแนวคิดเฉพาะของตอนใดตอนหนึ่ง แต่ยังคงมีแนวคิดเดียวกันกับแนวคิดหลัก

๒. คุณค่าด้านวรรณศิลป์

ศิลปะในการเลือกสรรถ้อยคำให้เกิดความไพเราะงดงาม ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรสของเสียงสัมผัสได้ถึงอารมณ์และความรู้สึกของกวีหรือตัวละครในเรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นางนวลจับนางนวลนอน	เหมือนผีแนบนวลสมรจินตะหรา
จากพรากจับจากจ่านรรจา	เหมือนจากนางสการะวาตี
แขกเต้าจับเต้าร้างร้อง	เหมือนร้างห้องมาหยาธรมี
นกแก้วจับแก้วพาที	เหมือนแก้วพี่ทั้งสามสั่งความมา

บทละครเรื่อง อิเหนา ตอน คีตกะหมิงกุหนิง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๖๗)

เมื่อพิจารณาคำประพันธ์ข้างต้นจะพบว่า มีการเลือกใช้ถ้อยคำให้เกิดเสียงสัมผัสพยัญชนะ เช่น

จากพรากจับจากจ่านรรจา

เหมือนจากนางสการะวาตี

วรรคนี้เป็นการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ คำว่า **จาก - จับ - จ่านรรจา**
คำประพันธ์นี้ยังพบการเล่นคำ ซึ่งเป็นการใช้คำเดียวกันแต่คนละความหมาย เช่น

นกแก้วจับแก้วพาที

เหมือนแก้วพี่ทั้งสามสั่งความมา

เมื่อพิจารณาจะเห็นว่ากวีใช้คำว่า “**แก้ว**” ถึงสามคำ ซึ่งมีความหมายต่างกัน ดังนี้

แก้ว (คำที่ ๑)	หมายถึง	นกชนิดหนึ่ง
แก้ว (คำที่ ๒)	หมายถึง	ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง
แก้ว (คำที่ ๓)	หมายถึง	นางอันเป็นที่รัก

คำประพันธ์ข้างต้นมีการใช้ถ้อยคำให้เกิดความไพเราะงดงาม ขณะเดียวกันก็สื่อถึงอารมณ์ของตัวละครที่มีความโศกเศร้า เมื่อต้องจากนางผู้เป็นที่รัก

คุณค่าด้านวรรณศิลป์มีกลวิธีที่สามารถพิจารณาได้หลากหลาย ซึ่งจะยกมาให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังนี้

การเล่นเสียง

การเลือกใช้คำเพื่อให้เกิดความไพเราะมีดังนี้

๑. การเล่นเสียงสัมผัส

การเล่นเสียงสัมผัสเป็นสัมผัสที่กวีใช้นอกเหนือจากสัมผัสบังคับตามฉันทลักษณ์เพื่อให้บทร้อยกรองมีเสียงคล้องจองไพเราะยิ่งขึ้น การเล่นเสียงสัมผัสมีทั้งสัมผัสสระ และสัมผัสพยัญชนะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

รักษาพระยศต่อสำหรับรักษาสัตย์
เห็นห้วยหนองคลองน้อยอย่าลอยลง
สกุลกาสาธารณถึงพานพบ
เหมือนชายโหดโหดไรที่ไม่ควร

พูนสวัสดิ์สั่งวาสดาตามราชหงส์
จะเสียดวงสีทองละอองนวล
อย่าควรคบคิดรักคักดีสงวน
อย่าชักชวนชิตใช้ให้ไถล้องค์
เพลงยาวถวายโอวาท ของสุนทรภู่
จาก (ชีวิตและงานของสุนทรภู่ ฉบับกรมศิลปากรตรวจชำระใหม่ ของกรมศิลปากร, ๒๕๔๓ : ๓๕๙)

คำที่เป็นตัวอักษรสีเขียว เป็นการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ
และคำที่โยงเส้นสัมผัสเป็นการเล่นเสียงสัมผัสสระ

๒. การเล่นเสียงวรรณยุกต์

การใช้เสียงวรรณยุกต์ไล่ระดับกันในพยางค์ที่มีเสียงสระและเสียงพยัญชนะเหมือนกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เขาขัน**คุณ**คู่
เยื้องย่างนางยู่**ทอง**
ทิว**ทุ่ง**ทุ่ง**มอ**ง
เทาเท่า**เท้า**ย่างหย่อง

เคียง**สอง**
ทอง**ทอ**ง
มัจฉ**พร**าศ
เลียบลิ้ม**ริ**ม**ธ**าร

โคลงอักษรสามหมู่ ของพระศรีมโหสถ
จาก (ภูมิปัญญาไทยในภาษา ของสุจิต เพียรชอบ, ๒๕๔๒ : ๑๑)

การเล่นคำ

การพลิกแพลงใช้คำในลักษณะต่าง ๆ เพิ่มทั้งอรรถรสและสุนทรียรสแก่บทร้อยกรองยิ่งขึ้น เช่น

๑. การใช้อุปมา

การใช้คำซ้ำลักษณะหนึ่ง ซึ่งซ้ำอักษรลงหน้าคำ โดยคำอุปมาสพยางค์แรกจะลงเสียงเบา สพยางค์ที่สองลงเสียงหนัก เมื่อนำมาใช้แต่งบทร้อยกรองในตำแหน่งที่เหมาะสมจะได้เสียงเป็นจังหวะไพเราะดังงาม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...สาตป็นไฟ ยะแย้ง ไล่ คะคลุก นุกัน	เพลงป็นพิช ยะยุ่ง เงื้อมดาบพัน ฉะฉาด	พุงหอกใหญ่ คะกว้าง ง่างาวฟาด ฉะฉับ ...	ขว้างหอกซัด คะไชว
--	---	---	--------------------------

ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
จาก (ลิลิตตะเลงพ่าย ของห้องสมุดวชิรญาณ, ม.ป.ป.)

๒. การใช้คำไวพจน์

ศิลปะการหลีกคำโดยใช้คำที่มีรูปเขียนต่างกัน แต่มีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ที่เรียกว่า คำพ้องความ เพื่อไม่ให้ใช้คำจำเจจนน่าเบื่อหน่าย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แม่นเสียดาหาก็เสียวงศ์ เจ้ากับพี่ก็จะมีแต่นินทา ถึงไปก็ไม่อยู่นาน พระจุมพิตชิดเชยปรางทอง	อัปยศถึงองค์อัฐมูทยา แก้ว ตาจงดำริตริตรอง เยาว มัลย์อย่าโสกเศร้าหมอง การประคอง นฤม ลขึ้นบนเพลา
---	--

บทละครเรื่อง อิเหนา ตอน คีตกะหมังกุหนิง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๖๔)

คำประพันธ์นี้ คำว่า แก้วตา เยาวมัลย์ นฤมล หมายถึง หญิงคนรัก ซึ่งในที่นี้คือ นางจินตะหรา

๓. การใช้คำซ้ำ

การใช้คำซ้ำ เป็นการใช้คำเดียวกันที่มีทั้งเสียง รูป และความหมายเหมือนกัน เพื่อเน้นความหมายของคำนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

รอนรอน สุริยไธ เรื้อยเรื้อย ลับเมรุลง รอนรอน จิตจำนง เรื้อยเรื้อย เรียมคอยแก้ว	อัสดง คำแล้ว นุชพี่ เพียงแม่ คลับคล้ายเรียมเหลียว
---	--

ภาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๑๙๑)

๔. การซ้ำคำ

การซ้ำคำ เป็นการกล่าวซ้ำในคำเดิม เพื่อเน้นความหมายให้ชัดเจนขึ้น และสื่ออารมณ์ได้มากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เสียง สรวลระรี่ เสียง นุชพี่ฤไคร เสียง สรวล เสียง ทรามวัย เสียง บังอรสมรผู้	เสียง ใด ไครรู้ นุชพี่ มาแม่ อื่นนั้นฤามี
---	---

ภาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร
จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๙ : ๑๙๒)

การใช้โวหารภาพพจน์

การใช้ถ้อยคำอย่างพลิกแพลงด้วยกลวิธีต่าง ๆ เพื่อสร้างจินตภาพ เช่น

๑. การใช้อุปมา

การเปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำที่แสดงการเปรียบเทียบ ได้แก่ ดัง ดังเพียง เพียง ฟาง ปูน ดุจ เฉก เช่น อย่าง คล้าย เหมือน กล เล่ห์ ประเล่ห์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๒๐๘ มีมิตรจรรจบรู้ ดุจ อุทรเดียวซิด ความขำเอนงำปิด ท่านวามิตรนี้อ้า	รักสนิท ชอบหน้า ปิดเป้า เอกล้ำเหลือดี
---	--

จาก (โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ของกระทรวงศึกษาธิการ
กรมวิชาการ, สถาบันภาษาไทย, ๒๕๔๓ : ๒๐๒)

คำว่า ดุจอุทรเดียว ในที่นี้เปรียบว่า ราวกับเป็นพี่น้องเกิดจากพ่อแม่เดียวกัน

๒. การใช้อุปลักษณะ

การเปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยสังเกตจากการใช้คำเปรียบเทียบว่า คือ หรือ เป็น หรือบางครั้งอาจจะไม่ปรากฏคำที่เปรียบเทียบก็ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

หัสตินปิ่นธเรศไท้ คือ สมิทธิมาตงค์ หนึ่ง คือ ศิริเมฆลัมม- เคียรส่ายหางงาคว้าง	โททรง หนึ่งอ้าง คลออาสน์ มารเอย ไขว่แคว้งแทงโถม
--	--

ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
จาก (ลิลิตตะเลงพ่าย ของห้องสมุดวชิรญาณ, ม.ป.ป.)

คำประพันธ์นี้เปรียบเทียบช้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นช้างทรงของพระอินทร์ คือ ช้างสมิทิมาทงค์ และเปรียบเทียบช้างทรงของพระมหาอุปราชาเป็นช้างของพญาวสวัตติมาร คือ ช้างศิริเมษล

๓. การใช้สัทพจน์

การเลียนเสียงของสิ่งนั้น เช่น เสียงธรรมชาติ เสียงสัตว์ร้อง เสียงระฆัง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บัดเดี๋ยวดัง **ห่างห่าง** วังเวงแว่ว
เห็นโยคีขี้รุ่งฟุ้งออกมา

สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะเง้อหา
ประคองพาขึ้นไปจนบนบรรพต

พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก ของพระสุนทรโวหาร (ภู่)

จาก (บทอาขยานภาษาไทย ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๓ : ๙)

คำว่า ห่างห่าง เป็นการเลียนเสียงของระฆัง

๔. การใช้ข้อติพจน์

การกล่าวเกินจริง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขอเดชะพระพุทธรูปคุณช่วย
อายุยืนหมื่นเท่าเสาศิลา

แม่นมอดม้วยกลับชาติวาสนา
อยู่คู่ฟ้าดินได้ดังใจปอง

นิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘ : ๓)

คำประพันธ์ที่เป็นตัวอักษรสีเขียวกล่าวว่า ให้มีอายุยืนขวัญยืนเป็นหมื่น ๆ ปี เท่ากับเสาศิลา และอยู่คู่ฟ้าดินดังใจปรารถนา ซึ่งเป็นการกล่าวที่เกินจริง

๕. การใช้บุคคลวัต หรือบุคลาธิษฐาน

การสมมุติให้ธรรมชาติ นามธรรม พืช สัตว์ สิ่งของต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คน แสดงกิริยาอาการเหมือนคน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สัตว์ภยันต์บรรพตทั้งหลาย
ประνομประนมชมชัย

อ่อนแอียงเพียงปลาย

บทพากย์เอราวัณ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ,
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘ : ๕๕)

คำประพันธ์นี้เป็นการสมมุติให้ภูเขาพนมมอได้เหมือนกับคน

๓. คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม

การพิจารณาลึ่ที่สะท้อนจากวรรณคดีและวรรณกรรมซึ่งกวีนิยมแทรกไว้ในเรื่อง เพื่อเสริมเนื้อความให้มีความชัดเจนและสมจริงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังแสดงถึงความรอบรู้ของกวีในเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคม เช่น ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ การดำเนินชีวิต ค่านิยม มีวรรณคดีหลายเรื่องที่ปรากฏคุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งแสดงถึงความสามารถ ความรอบรู้ของกวี เสริมความรู้และประสบการณ์แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ถึงฤกษ์งามยามปลอดคลอດงายตาย
พี่ป้าน้ำอำมาดูแล
ทาชมันแล้วใส่กระดังงาร่อน
ปู่ย่าตายายสบายชม
เอาขึ้นใส่อยู่แล้วแกว่งไกว
เดือนหนึ่งออกไปไม่หมองมัว

ลูกนั้นเป็นชายร้องแว่วแว่ว
ล้างแช่แล้วก็ส่งให้แม่นม
ใส่เบาะให้นอนเอาผ้าห่ม
เรือนผมน่ารักดังฝักบัว
แม่เข้านอนไฟให้ร้อนทั่ว
ขมื่นแบ่งแต่งตัวน้าเอ็นดู

เสภาเรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผน ตอน กำเนิดขุนช้างขุนแผน

จาก (เสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ฉบับหอสมุดพระวชิรญาณ, ๒๕๕๕ : ๙๔)

เมื่อพิจารณาคำประพันธ์ข้างต้นจะพบว่า กวีกล่าวถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในสมัยโบราณเกี่ยวกับประเพณีการเกิด เริ่มจากมีญาติพี่น้องมาคอยช่วยดูแลในการคลอด ลูกที่คลอดออกมา ก็จะได้รับ การดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันผู้เป็นแม่ก็นอนอยู่ไฟตามความเชื่อทางการแพทย์สมัยก่อน

นักเรียนควรนำหลักการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมไปใช้ในการศึกษา วรรณคดีและวรรณกรรมที่จะได้เรียนรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ชาบซึ้ง และตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพชน และช่วยกันอนุรักษ์ไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

หน่วยการเรียนรู้ที่

นิราศภูเขาทอง

สุนทรภู่

ตัวชี้วัดระหว่างทาง ตัวชี้วัดปลายทาง

- สรุปเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน (ท ๕.๑ ม. ๑/๑)
- วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่านพร้อมยกเหตุผลประกอบ (ท ๕.๑ ม. ๑/๒)
- อธิบายคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน (ท ๕.๑ ม. ๑/๓)
- สรุปความรู้และข้อคิดจากการอ่านเพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (ท ๕.๑ ม. ๑/๔)
- ท่องจำบทอาขยานตามที่กำหนดและบทร้อยกรองที่มีคุณค่าตามความสนใจ (ท ๕.๑ ม. ๑/๕)

อ่านได้เข้าใจความ

ก่อนเรียนรู้วรรณคดี เพื่อน ๆ มาอ่าน
บทนำเรื่องกันก่อนนะค่ะ

สุนทรภู่

บทนำเรื่อง

นิราศภูเขาทอง เป็นผลงานประพันธ์ของสุนทรภู่ ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๓๒๙ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าสุนทรภู่แต่งนิราศภูเขาทองในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพื่อเล่าถึงการเดินทางจากวัดราชบูรณะ (วัดเลียบ) กรุงเทพฯ ไปนมัสการเจดีย์ภูเขาทอง ที่วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเชื่อกันว่ามีพระบรมธาตุบรรจุอยู่ในพระเจดีย์องค์นั้น

สุนทรภู่มีผลงานการประพันธ์มากมาย เช่น พระอภัยมณี นิราศเมืองแกลง (เป็นนิราศเรื่องแรกของท่าน) นิราศพระบาท นิราศภูเขาทอง นิราศวัดเจ้าฟ้า นิราศอิเหนา ภาพยนตร์ไชยสุริยา เพลงยาวถวายโอวาท เสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม บทเห่กล่อม เหน่เรื่อง จักรบรรพ สุนทรภู่นั้นมีชีวิตและสร้างสรรค์ผลงานมากมายในรัชกาลที่ ๑-๔ จนได้รับการขนานนามว่า กวีสี่แผ่นดิน

นิราศภูเขาทอง ได้รับการยกย่องจากรรณคดีสโมสรให้เป็นยอดของกลอนนิราศ เพราะมีความโดดเด่นในเรื่องสำนวนกลอน มีความลึกซึ้งในเนื้อหา และเพียบพร้อมด้วยรสคำ รสความ สังกัดได้จากการพรรณนาถึงความงามของเจดีย์ภูเขาทอง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ครั้นรุ่งเช้าเข้าเป็นวันอุโบสถ
ไปเจดีย์ที่ชื่อภูเขาทอง
อยู่กลางทุ่งรุ่งโรจน์สันโดษเด่น
ที่พื้นลานฐานบัวมั่งคั่งบันได
มีเจดีย์วิหารเป็นลานวัด
ที่องค์ก่อย่อเหลี่ยมสลับกัน

เจริญธรรมมาบูชาฉลอง
ดูสูงล่องลอยฟ้านภาลัย
เป็นที่เล่นนาวางคาไส
คงคาไหลล้อมรอบเป็นขอบคัน
ในจังหวัดวงแขวงกำแพงกัน
เป็นสามชั้นเชิงขานตระหง่านงาม

สุนทรภู่ได้พรรณนาความงามของเจดีย์ภูเขาทองโดยกล่าวว่า ภูเขาทองเป็นเจดีย์ที่สูงตระหง่านเสียดฟ้า องค์เจดีย์ย่อมุม บริเวณโดยรอบงดงาม มีวิหารลานวัด และมีน้ำล้อมรอบ ด้วยโวหารที่ลึกซึ้งนี้จึงก่อให้เกิดจินตภาพสำหรับผู้อ่านมากยิ่งขึ้น

สุนทรภู่ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ สิริอายุได้ ๖๙ ปี ในโอกาสฉลองวันคล้ายวันเกิดครบ ๒๐๐ ปี เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๒๙ สุนทรภู่ได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ว่าเป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านวรรณกรรมด้วย

เรียบเรียงจาก

(นามานุกรมวรรณคดีไทย : สุนทรภู่ ของชลดา เรืองรักษ์ลิขิต และณัฐกาญจน์ นาคนวล, ม.ป.ป.)
และ (ชีวิตและงานของสุนทรภู่ ฉบับกรมศิลปากรตรวจชำระใหม่ ของกรมศิลปากร, ๒๕๔๓)

วันที่ ๒๖ มิถุนายนของทุกปี ได้กำหนดไว้ว่าเป็นวันสุนทรภู่ เพื่อให้ระลึกถึงกวีเอก ซึ่งมีการจัดกิจกรรมมากมาย เช่น การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับสุนทรภู่ การแข่งขันตอบคำถาม และการประกวดแต่งกลอนด้วยนะครึบ

เพื่อน ๆ คิดว่าคำประพันธ์ประเภทนิราศมีลักษณะเป็นอย่างไร มาศึกษาไปพร้อมกันเลยครึบ

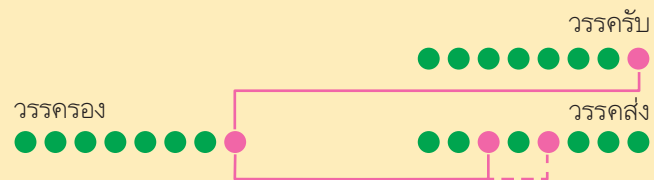
ลักษณะคำประพันธ์

นิราศ

นิราศมักแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงหรือกลอน เรื่องที่แต่งด้วยโคลง เช่น โคลงนิราศสุพรรณ โคลงนิราศหริภุญชัย โคลงนิราศนรินทร์ เรื่องที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอน เช่น นิราศเมืองแกลง นิราศภูเขาทอง ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนนิราศเหมือนกับกลอนสุภาพทุกประการ แต่กลอนนิราศขึ้นต้นบทด้วยวรรคที่ ๒ หรือวรรครับ และลงท้ายด้วยคำว่า เอย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

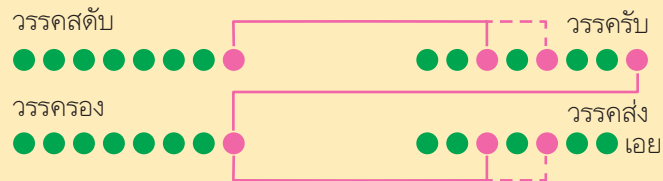
แผนผังคำประพันธ์และตัวอย่างกลอนนิราศ

บทขึ้นต้น

รับกลิ่นบุญโฉมหนา เดือนสิบเอ็ดเสด็จพระพระวสา
ชูลีลาลงเรือเหลื่ออาลัย

บทลงท้าย

จงทราบความตามจริงทุกสิ่งสิ้น อย่างนี้ก็นินทาแกลงแกลงไฉน
นักเลงกลอนนอนเปลาก็เศร้าใจ จึงรำไรเรื่องร้างเล่นบ้างเอย

นิราศเป็นบทประพันธ์ที่พรรณนาถึงการจากลาหรือการพลัดพรากจากผู้เป็นที่รัก โดยมากนิยมแต่งระหว่างการเดินทาง เพราะในสมัยก่อนการเดินทางค่อนข้างลำบากและต้องใช้เวลานาน กวีที่สันทัดในทางวรรณคดีจึงประพันธ์บทกวีขึ้นเพื่อคลายเหงา การแต่งนิราศนั้นจึงมีลักษณะเป็นบันทึกการเดินทาง การพรรณนาถึงสิ่งที่พบเห็น และพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกโดยเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องความรัก

การแต่งนิราศจะต้องมีการรำพึงรำพันถึงการพลัดพรากหรือจากคนรัก หรือถ้าไม่มีก็อาจใช้การสมมุติขึ้น นิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ นั้น ท่านแต่งขณะที่อยู่ในเพศบรรพชิต และมีการคร่ำครวญถึงนางด้วย ผู้อ่านอาจสงสัยว่าเพราะเหตุใดในเนื้อเรื่องจึงต้องเป็นเช่นนั้น สุนทรภู่จึงได้ให้เหตุผลไว้ในตอนท้าย ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ใช้จะมีที่รักสมครมด
ซึ่งครวญคร่ำทำที่พิริพไร
เหมือนแม่ควัวคว้างพะเนางผัด
อันพริกไทยใบผักชีเหมือนสลิกา

แรมนิราศร้างมิตรพิสมัย
ตามวิสัยกายกอลอนแต่ก่อนมา
สารพัดเพียชงเครื่องมั่งสา
ต้องโรยหน้าเสียดลักหน้อยอร่อยใจ

พวกเรามาตามรอยการเดินทางของสุนทรภู่
ในนิราศภูเขาทองกันครับ

เนื้อเรื่องย่อ

นิราศภูเขาทองเป็นการเล่าเรื่องการเดินทางของสุนทรภู่หลังจากออกพรรษาแล้ว โดยเดินทางไปกับหนูพัดซึ่งเป็นบุตรชายที่ยังเด็กอยู่ การเดินทางครั้งนี้สุนทรภู่ออกเดินทางจากวัดราชบูรณะ โดยใช้เรือแจวล่องไปตามลำน้ำเจ้าพระยา ผ่านพระบรมมหาราชวัง วัดประโคนปักษ์ โรงเหล้า ไปถึงบางจาก บางพลู บางพลัด บางโพ บ้านญวน ผ่านวัดเขมา (วัดเขมาภิรตาราม) ตลาดแก้ว จนถึงตลาดขวัญ (ที่จังหวัดนนทบุรีในปัจจุบัน) เข้าไปทางบางธรณี เกาะเกร็ด บางพูด บ้านใหม่ บางเตือ บางหลวง สามโคก บ้านจั่ว เมื่อถึงเกาะใหญ่ราชครามก็ลัดเลาะมาจนเข้าเขตพระนครครี้อยูรยา ผ่านจวนเจ้าเมือง วัดพระเมรุ (ปัจจุบันเรียก วัดหน้าพระเมรุ) ในที่สุดก็ถึงวัดภูเขาทอง และหลังจากได้นมัสการเจดีย์ภูเขาทองแล้วสุนทรภู่ก็เดินทางกลับ ซึ่งขากลับนั้นได้กล่าวถึงวัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหารเท่านั้น

วัดภูเขาทอง
(อยุธยา)

เจดีย์ภูเขาทอง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดพระเมรุ

จวนเจ้าเมือง

บ้านจั่ว

สามโคก

บางหลวง

บางเดื่อ

บางพูด

บ้านใหม่

เกาะเกร็ด

พระเจดีย์มูเตา วัดปรมัยยิกาวาส
สัญลักษณ์สำคัญของเกาะเกร็ด
จังหวัดนนทบุรี

บางธรณี

ตลาดขวัญ

ตลาดแก้ว

วัดเขมา

บางพลัด

บ้านญวน

บางพลู

บางโพ

บางจาก

โรงเหล้า

วัดประโคนปักษ์

พระบรมมหาราชวัง

วัดราชบูรณะ

วัดราชบูรณราชวรวิหาร
กรุงเทพมหานคร

เพิ่มเติมเสริมความรู้

เจดีย์ภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เจดีย์ภูเขาทองเป็นเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่มาก ประกอบด้วยฐานประทักษิณสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นหลายชั้น ตรงกลางแต่ละด้านมีบันไดทางขึ้นสู่ลานยอด บนลานยอดมีเจดีย์ฐานย่อมุมสิบสองเหลี่ยมตั้งอยู่ตรงกลาง ทรวดเอียงเล็กน้อย องค์ประกอบสำคัญมีดังนี้ กึ่งกลางของเจดีย์มีซุ้มจระนำ (ซุ้มคูหาทำยวiharหรือทำยโบสถ์มักเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป) ประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ทั้งสี่ด้านทั้งสี่ทิศขึ้นไปเป็นมัลลิกา องค์ระฆังเพิ่มมุมหรือย่อมุม และส่วนยอด ซึ่งเป็นลักษณะเจดีย์ที่นิยมสร้างในสมัยอยุธยา

เรียบเรียงจาก (งานศิลปกรรม : เจดีย์ภูเขาทอง ของรุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ๒๕๕๘)

อ่านแล้วคิด ฟินิจเรื่องราว

นักเรียนอ่านออกเสียงเรื่อง นิราศภูเขาทอง โดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- อ่านออกเสียงชัดเจน ถูกต้อง คล่องแคล่ว
- แบ่งวรรคตอนได้ถูกต้อง
- ใช้น้ำเสียง และความดังของเสียงได้เหมาะสม
- อ่านเป็นทำนองเสนาะได้อย่างไพเราะ

นิราศภูเขาทอง

รับกลิ่นบุญไผ่หมอนา

ออกจากวัดทัศนาวาส
สามฤดูอยู่ดีไม่มีภัย
โอ้อาวาสราษฏระพระวิหาร
เหลือรำลึกนึกน่าน้ำตากระเด็น
จะยกหยิบธูปเป็นที่ตั้ง
จึงอำลาอาวาสนิราศร้าง

ถึงหน้าวังดังหนึ่งใจจะขาด
โอ้ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร
พระนิพนธ์ ปานประหนึ่งศีระชาต
ทั้งโรคช้ำกรรมช้ำวิบัติเป็น
จึงสร้างพรตอดล่ำส่งส่วนบุญถวาย
เป็นสิ่งของฉลองคุณ**มุลิกา**

ถึงหน้าแพแลเห็นเรือที่หนึ่ง
เคยหมอบรับกับพระจมีนไวย
เคยทรงแต่งแปลงบทพจนารถ
จนกลิ่นสิ้นแม่น้ำในลำคลอง
เคยหมอบไกล่ได้กลิ่นสุคนธ์ตรลบ
สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธา

เดือนสิบเอ็ดเสด็จพระวรส

ชูลีลาลงเรือเหลืออาลัย
เมื่อตรุษ**สารท**พระพรรษาได้อาศัย
มาจำไกลอารามเมื่อยามเย็น
แต่นี้นานนับทิวาจะมาเห็น
เพราะชุกเข็ญคนพาลมารานทาง
ก็ใช้ถึงแทน**สัด**เห็นขัดขวาง
มาอ้างว้างวิญญานในสาคร

คิดถึงบาทบพิตรอดิศร
แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น
ด้วยไรรำญาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ
ไม่เล็งเห็นที่ซึ่งจะพึงพา
ประพฤติฝ่าย**สมณะ**ทั้งวสา
ขอเป็นข้าเคียงบาททุกชาติไป

คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
แล้วลงในเรือที่หนึ่งบัลลังก์ทอง
เคยรับราชโองการอ่านฉลอง
มิได้ข้องเคืองขัดหทัยา
ละอองอบรสรื่นชื่นนาสา
วาสนาเรากี่สิ้นเหมือนกลิ่นสุคนธ์

นิราศ
ภูเขาทอง ๑
หน้า ๒๐-๒๑

ดูในวังยังเห็นหอพระอัฐิ
ทั้งปิ่นเกล้าเจ้าพิภพจบสากล

ถึงอารามนาม**วัดประโคนปึก**
เป็นสำคัญบันแดนในแผ่นดิน
ขอเดชะพระพุทธรูปช่วย
อายุยืนหมื่นเท่าเสาศิลา
ไปพันวัดทัศนาริมทำนน้ำ
มีแพรผ้าสารพัดสีม่วงทอง

ถึงโรงเหล้าเตากลั่นควันโขมง
ไ้อ้าบปรกรรมน้ำนรกเจียวอกเรา
ทำบุญบวชกรวดน้ำขอสำเร็จ
ถึงสุราพารอดไม่วอดวาย
ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก
ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป

ถึงบางจากจากวัดพลัดพี่น้อง
เพราะรักใคร่ใจจิตไม่ยี่ดเย็น

ถึงบางพลูคิดถึงคู่แม่อยู่ครอง
ถึงบางพลัดเหมือนพี่พลัดมาขัดเคือง

ถึงบางโพไ้อพระศรีมหาโพธิ
ขอเดชะอานุภาพพระ**ศกพล**

ถึงบ้านญวนล้วนแต่โรงแลสะพรั่ง
ตรงหน้าโรง**โพพาง**เขาวางราย
จะเหลียวกลับลับเขตประเทศสถาน
ถึงเขมาอารามอร่ามทอง

ไ้อปางหลังครั้งสมเด็จพระบรมโกศ
ชม**พระพิมพ์**ริมผนังยังย่งยืน
ไ้อครั้งนี้มีได้เห็นเล่นฉลอง
เป็นบุญน้อยพลอยนึกโมทนา
ดูน้ำวังกลิ้งเขียวเป็นเกลียวกลอก

ตั้งสติเต็มถายฝ่ายกุศล
ให้ผ่องพันภัยสำราญผ่าน**บุรินทร์**

ไม่เห็นหลักลือเล่าว่าเสาศิน
มีรูลื่นสุดซื่อที่ลือชา
แม่นมอดม้วยกลับชาติวาสนา
อยู่คู่ฟ้าดินได้ตั้งใจปอง
แพประจําจอดรายเขายายของ
ทั้ง**สิ่งของชาวเหลืองเครื่องสำเนา**

มี**คันโพง**ผูกสายไว้ปลายเสา
ให้มัวเมาเหมือนหนึ่งบ้าเป็นน่าอาย
พระสรพษณ**โพธิญาณ**ประมาณหมาย
ไม่ไถ่กรายแกล้งเมื่อกี้เกินไป
สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน
แต่เมาใจนี้ประจำทุกคำคืบ

มามัวหมองมัววนหน้าไม่ฝ่าฝืน
จำต้องชื่นใจพราจากาเมือง

เคยใส่ซองส่งให้ล้วนใบเหลือง
ทั้งพลัดเมืองพลัดสมรมาร้อนรน

ร่วม**นิโรธรุกขมุล**ให้พูนผล
ให้ผ่องพันภัยพาลสำราญกาย

มีข้องขังกึ่งปลาไว้ค้าขาย
พวกหญิงชายพร้อมเพรียงมาเมียงมอง
ทรมานหม่นไหม้ฤทัยหมอง
พึงฉลองเลิกลงานเมื่อวานชื่น

มาผูกโบสถ์ก็ได้มาบูชาขึ้น
ทั้งแปดหมื่นสี่พันได้วันทา
เพราะตัวต้องตก**ประดา**วาสนา
พอนาวาติดชลเข้าวนเวียน
กลับกระหนกจาดจิดจวัดเฉวียน

นิราศ
ภูเขาทอง ๒
หน้า ๒๑-๒๒

บ้างพล่งพล่งว้างเหมือนนกเกวียน
ทั้งหัวท้ายกรายแจวกระซางจ้วง
ไอ้เรือพันวนมาในสาชล

ตลาดแก้วแล้วไม่เห็นตลาดตั้ง
ไอ้รินรินกลืนดอกไม้ไกล่คงคา
เห็นโคกใหญ่ไกล่น้ำระกำแฝง
เหมือนโคกพีที่ชำระกำเจือ

ถึงแขวงนนท์ชลมารคตลาดขวัญ
ทั้งของสวนล้วนเรืออยู่เรียงราย

มาถึงบางธรณีทวีโคก
ไอ้สุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น
เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก็ก่อน
ล้วนหนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา
ไอ้สามัญผันแปรไม่แท้เที่ยง
นี่หรือจิตคิดหมายมีหลายใจ

ถึงบางพุดพุดดีเป็นศรีศักดิ์
แม่นพุดชั่วตัวตายทำลายมิตร

ถึงบ้านใหม่ใจจิตก็คิดอ่าน
ขอให้สมคะเนเกิดเทวา

ถึงบางเตือไอ้มะเตือเหลือประหลาด
เหมือนคนพาลหวานนอกย่อมขมใน

ถึงบางหลวงเชิงรากเหมือนจากรัก
เป็นลวงพันรณ**ราคราคา**

ดูเวียนเวียนกว้างกว้างเป็นหว่างวน
ครรโล่งเลยทางมากกลางหน
ใจยังวนหวัง**สวาท**ไม่คลาดคลา

สองปากฝั่งก็แต่ล้วนสวนพุกษา
เหมือนกลืนผ้าแพรดำรำมะเกลือ
ทั้งรักแซงแซมสวาทประหลาดเหลือ
เพราะรักเรือแรมสวาทมาคลาดคลาย

มีพวงแพแพรพรรณเขาค้าขาย
พวงหญิงชายประชุมกันทุกวันคืน

ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
ถึง**สี่หมื่นสองแสน**ทั้งแดนไตร
ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
เหมือนนกไร้รังเร่อยู่เอยกา

ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
ทั้งผัดหน้า**จับเขม่า**เหมือนชาวไทย
เหมือนอย่างเยี่ยงชายหญิงทั้งวิสัย
ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าพึงคิด

มีคนรักรสถ้อยอร่อยจิต
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพุดจา

จะหาบ้านใหม่มาดเหมือนปรารณา
จะได้ผาสูกส์สวัสดิ์กำจัดภัย

บังเกิดชาติแมลงหมีมีในไส้
อุปไมยเหมือนมะเตือเหลือระอา

สู้เสียศักดิ์**สังวาส**พระศาสนา
ถึงนางฟ้าจะให้ไม่ไยดี

ถึงสามโคกโคกถวิลถึงปิ่นเกล้า
ประทานนามสามโคกเป็นเมืองตรี
ไอ้พระคุณสุญกลับไม่กลับหลัง
แต่เราในที่สุนทรประทานตัว
สิ้นแผ่นดินสิ้นนามตามเสด็จ
แม่นกำเนิดเกิดชาติใดใด
สิ้นแผ่นดินขอให้สิ้นชีวิตบ้าง
เหลืออาลัยใจตรมระทมทวี

ถึงบ้านจิวเห็นแต่จิวละลิ่วสูง
ด้วยหนามดกรกดาชะระตะตา
จิวรกลีบหกล**องคูลิ**แหลม
ใครทำชั่วคู่ท่านครั้นบรรลย์
เราเกิดมาอายุเพียงนี้แล้ว
ทุกวันนี้วิปริตผิดทำนอง

ไอ้คิดมาสารพัดจะตัดขาด
ถวิลหวังนั่งนึกอนาถใจ
ดูทางย่านบ้านช่องทั้งสองฝั่ง
เป็นที่อยู่ผู้ร้ายไม่วายเว้น

พระสุริยงลงลับพยับฝน
ถึงทางลัดตัดทางมากกลางนา
เป็นเงาเงาเงาเงา**เงาแว้ง**
เห็นดุ่มดุ่มหนุ่มสาวเสียงกราวเกรียว
เขาถ่อคลองว่องไวไปเป็นยัด
ต้องถ่อคำรำไปล้วนไม่เคย
กลับถอยหลังรั้งรอเฝ้าถ่อถอน
เงียบสงัดสัตว์ป่าคนานก
ไม่เห็นคลองต้องค้างอยู่กลางทุ่ง
เป็นกลุ่มกลุ่มกลุ่มกายเหมือนทรายซัด

แสนวิตกกอกเอ๋ยมาอ้างว้าง
จนดึกดาวพราร่วงกลางอัมพร
ทั้งกบเขียดเกรียดกริดจั่งหรีดเรื่อย
วังเวงจิตคิดคะเนรำพึงความ
ล่ำรวลกับเพื่อนรักสะพรักพร้อม

พระพุทเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
ชื่อปทุมธานีเพราะมีบัว
แต่ชื่อตั้งก็ยังไม่ชัวร์ทั่ว
ไม่รอดชั่วเช่นสามโคกยิ่งโคกใจ
ต้องเที่ยวเตร็ดเตร่หาที่อาศัย
ขอให้ได้เป็นข้าฝารัฐ
อย่ารู้ร้าง**บงกชบทศรี**
ทุกวันนี้ก็ซังตายทรงกายมา

ไม่มีฝูงสัตว์ลึงกิงพุกษา
นึกก็น่ากลัวหนามขามขามใจ
ดัง**ขวาก**แซมเลี่ยมแทรกแตกไสว
ก็ต้องไปปิ่นต้นนำชนพอง
ยังคลาดแคล้วครองตัวไม่มัวหมอง
เจียนจะต้องปิ่นบ้างหรืออย่างไร

ตัดสวาทตัดรักมียักไหว
ถึงเกาะใหญ่ราชครามพอยามเย็น
ระวังทั้งสัตว์น้ำจะทำเจ็ญ
เที่ยวช้อนเร้นดีเรือเหลือระอา

ดูม้วนมิดมิดทุกทิศา
ทั้ง**แฝกคา****แซม**กักขึ้นรักเรียว
ทั้งกว้างขวางขวัญหายไม่วายเหลือว
ล้วน**เรือเพรียว**พร้อมหน้าพวกปลาเลย
เรือเราผิดเผื่อนาฉิจาเอ๋ย
ประเดี๋ยวเสยสวตรงเข้าพวง
เรือขย่อนโยกโยนกระเอนหก
น้ำค้างตกพร่างพรายพระพายพัด
พอหยุดยั้งจู่ซุ่มมารุมกัด
ต้องนั่งปัดแปะไปมิได้นอน

ในทุ่งกว้างเห็นแต่แซมแซมสลอน
กระเรียนร่อนร้องก้องเมื่อสองยาม
พระพายเฉื่อยฉิวฉิวหวะหวีหวาม
ถึงเมื่อยามยังอุดมโสมนัส
อยู่แวดล้อมหลายคนปรนนิบัติ

นราศ
ภูเขาทอง ๓
หน้า ๒๓-๒๔

ไอ้ยามเข็ญเห็นอยู่แต่หนูพัด
จนเดือนเด่นเห็นเหล่ากระบี่จอก
เห็นร่อนน้ำลำคลองทั้งสองฝ่าย
จนแจ่มแจ้งแสงตะวันเห็นพันธุ์ฝัก
เหล่าบัวเผื่อนแลสล้างริมทางจร
สายดั่งเกมแซมสลับต้น**ดับเต่า**
กระบี่จอกดอกบัวบานผกา
ไอ้เช่นนี้สึกได้มาเห็น
ที่มีเรือน้อยน้อยจะลอยพาย
ถึงตัวเราเล่าถ้ามีโยมหญิง
คงจะใช้ให้ศิษย์ที่ติดมา
นี้จนใจไม่มีเท่าชี้เล็บ
พอรอนรอนอ่อนแสงพระสุริยน

มาทางท่าหน้าจวนจอมผู้รั้ง
จะเวหาถ้าท่านเหมือนเมื่อเป็นไวย^๑
แต่ยามยากหากว่าถ้าท่านแปลก
เหมือนเข็ญใจใฝ่สูงไม่สมควร

มาจดท่าหน้าวัดพระเมรุข้าม
บ้างขึ้นล่องร้องรำเล่นสำราญ
บ้างฉลองผ้าป่าเสภาขับ
มีโคมรายเลอร่ามเหมือนสามเพ็ง
ไอลำหนึ่ง**ครึ่งท่อน**กลอนมันมาก
ไม่จบบทดเลี้ยวเหมือนเงี้ยว
ได้ฟังเล่นต่างต่างที่ข้างวัด
ประมาณสามยามคล้ำในอัมพร
นาวาเอียงเสียงกุกกักขึ้นร้อง
ไม่เห็นหน้าสานุศิษย์ที่ซิดเชื้อ
แต่หนูพัดจัดแจงจุดเทียนส่อง
ด้วยเดชตะบะบุญกับคุณพระ

ช่วยนั่งปัดยุ้งให้ไม้ไกลกาย
ระตะดอกบัวเผื่อนเมื่อเดือนหงาย
ข้างหน้าท้ายถ่อมาในสาคร
ดูน่ารักบรรจงส่งเกสร
ก้ามกุ้งซ่อนเสียดสาหร่ายใต้คงคา
เป็นเหล่าเหล่าแลรายทั้งซ้ายขวา
ดาดาดูขาวดั่งดาวพราย
จะลงเล่นกลางทุ่งเหมือนมุ้งหมาย
เที่ยวถอนสายบัวผันสันตะวา
ไไหนจะนั่งดูตายอายุบุปผา
อุตส่าห์หาเอาไปฝากตามยากจน
ชี้เกี้ยวเก็บเลยทางมากกลางหน
ถึงตำบลกรุงเก่ายังเศร้าใจ

คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
ก็จะได้รับนิมนต์ขึ้นบนจวน
อกมิแตกเสียหรือเราเขาจะสรวล
จะต้องม้วนหน้ากลับ**อประมาณ**

ริมอารามเรือเรียงเคียงขนาน
ทั้งเพลงการเกี้ยวแกँกันแซ่เซ็ง
ระนาดรับรัวคล้ายกับนายเล็ง
เมื่อคราวเคร่งก็มีใครจะได้ดู
ช่างยาวลากเลื้อยเจื้อยจนเหนื่อย
จนลูกคู่ขอทุเลาว่าหาวนอน
ดึกสงัดเงียบหลับลงกับหมอน
อ้ายโจจรจู้จ้วงเข้าล้วงเรือ
มันด่าล่องนำไปช่างไวเหลือ
เหมือนเนื้อเบื้อบ้ำเลอะดูเซอะเซะ
ไม่เสียของชาวเหลือ**เครื่องอัฐฐะ**
ชัยชนะมารได้ตั้งใจปอง

ครั้นรุ่งเช้าเข้าเป็น**วันอุโบสถ**

ไปเจดีย์ที่ชื่อภูเขาทอง
อยู่กลางทุ่งรุ่งโรจน์สันโดษเด่น
ที่พื้นลาน**ฐานบัว**ถมถัดบันได
มีเจดีย์วิหารเป็นลานวัด
ที่องค์ก่อย่อเหลี่ยมสลักรัน
บันไดมีสี่ด้านสำราญรื่น
ประตกขนิจินตนาพยายาม
มีห้องถ้ำสำหรับจุดเทียนถวาย
เป็นลม**ทักษิณาวรรต**นำอัศจรรย์
ทั้งองค์ฐานราวรั้วถึงเก้าแฉก
ไอ้เจดีย์ที่สร้างยังร้างรัก
กระนี้หรือชื่อเสียงเกียรติยศ
เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น

ขอเดชะพระเจดีย์**ศิริมาศ**

ข้าอุตส่าห์มาเคารพอภิวันท์
จะเกิดชาติใดใดในมนุษย์
ทั้งทุกข์โศกโรคภัยอย่าไถลกราย
ทั้งโลโภโทโสและโมหะ
ขอฟุ้งเฟื่องเรืองวิชาปัญญา
อีกสองสิ่งหญิงร้ายและชายชั่ว
ขอสมหวังตั้งประโยชน์โพธิญาณ

พอราบพระปะดอกปทุมชาติ

สมถวิลยินดีชุลีกร
กับหนูพัดมัสการสำเร็จแล้ว
มานอนกรงรุ่งขึ้นจะบูชา
แสนเสียดายหมายจะชมบรมธาตุ
ไอบุญน้อยลอยลับครรโลกล
สุดจะอยู่ดูอื่นไม่ฝืนศอก
พอตรู้ตรูรู้สุริย์ฉายขึ้นพรายพรณ

เจริญธรรมมาบูชาฉลอง
ดูสูงล่องลอยผ่านภาลัย
เป็นที่เล่นนาวาคงคาไส
คงคาไหลล้อมรอบเป็นขอบคัน
ในจังหวัดวงแขวงกำแพงกัน
เป็นสามชั้นเชิงซานตระหง่านงาม
ต่างชมชื่นชวนกันขึ้นชั้นสาม
ได้เสร็จสามรอบค่านับอภิวันท์
ด้วยพระพายพัดเวียนดูเหียนหัน
แต่ทุกวันนี้ชราหนักหนานัก
เผยอแยกยอดทรุดก็หลุดหัก
เสียดายนักนึกน่าน้ำตากระเด็น
จะมีหมดล่วงหน้าทันตาเห็น
คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น

บรรจุธาตุที่ตั้ง**นรังสรรค์**

เป็นอนันต์อันสงส์ดำรงกาย
ให้บริสุทธิ์สมจิตที่คิดหมาย
แสนสบายบริบูรณ์ประยูรวงศ์
ให้ชนะใจได้อยาไหลหลง
ทั้งให้ทรงศีลขันธในสันดาน
อย่าเมาเมี้ยวหมายรักสมัครสมาน
ตราบนิพพานชาติหน้าให้ถาวร

พบพระธาตุสถิตในเกสร
ประคองซ้อนเชิญองค์ลงนาวา
ใส่ขวดแก้ววางไว้ใกล้เกศา
ไม่ปะตาตันนอกยิงตกใจ
ใจจะขาดคิดมาน้ำตาไหล
เสียน้ำใจเจียนจะดินสิ้นชีวัน
กำเรบโรคร้อนฤทัยเฝ้าฝืน
ให้ล่องวันหนึ่งมาถึงธานี

นิราศ
ภูเขาทอง ๔
หน้า ๒๕-๒๖

^๑คือพระไชยวิจิต (เผือก) เป็นเจ้าบทเจ้ากลอนเหมือนกัน

ประทับทำหน้าอรุณอารามหลวง
นิราศเรื่องเมืองเก่าของเรา
ด้วยได้ไปเคารพพระพุทธรูป
เป็นนิสัยไว้เหมือนเตือนศรัทธา
ใช้จะมีที่รักสมัครมาด
ซึ่งครวญคร่ำทำที่พิริพรี
เหมือนแม่ครัวคั่วแกงพะเนียงผัด
อันพริกไทยใบผักชีเหมือนลิ้น
จงทราบความตามจริงทุกสิ่งสิ้น
นักเลงกลอนนอนเปล่าก็เศร้าใจ

ค่อยสร้างทรวงทรวงศิลปะชินสีห์
ไว้เป็นที่โสมนัสทัศนาศนา
ทั้งสถาปนาพระศาสดา
ตามภาษาไม่สลายพอคลายใจ
แรมนิราศร้างมิตรพิสมัย
ตามวิสัยกายกมลอนแต่ก่อนมา
สารพัดเพียญช่นเครื่องมั่งสา
ต้องโรยหน้าเสียดกหน้อยอ่อยใจ
อย่านึกนิทาแกล้งแหยงไฉน
จึงรำไรเรื่องร้างเล่นบ้างเอย

จาก (แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘ : ๓-๔)

วัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

ศัพท์านุกรม

ขวาง	ไม้หรือเหล็กเป็นต้นมีปลายแหลม สำหรับปักหรือโปรยเพื่อปักหรือให้ต่ำ ผู้ผ่านเข้าไป
แซม (อ่านว่า แซม)	พืชล้มลุกชนิดหนึ่งในสกุลพวงและอ้อย ขึ้นตามชายน้ำ ชายป่า และชายเขา ที่ชุ่มชื้น
ครรไล	ไป
เครื่องทอน	เพลงพื้นบ้านชนิดหนึ่ง
คันโพง	เครื่องสำหรับตักน้ำหรือโพงน้ำ มีคันยาว ที่ปลายมีเชือกผูกโพง เพื่อช่วยผ่อนแรง
เครื่องมั่งสา	เครื่องปรุงประเภทเนื้อสัตว์
เครื่องอัฐฐะ	คือ อัฐบริหาร หมายถึง เครื่องใช้สอยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา มี ๘ อย่าง คือ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มีดโกน เข็ม ประคดเอว กระบอกกรองน้ำ
จับเขม่า	วิธีแต่งผมของหญิงโบราณ โดยนำผงสีดำผสมน้ำมันตานีทาผมให้ดำ

ฐานบัว

ฐานบัวหน้ากระดานบัวคว่ำบัวหงาย

ดับเต่า

ชื่อไม้ชนิดหนึ่งลักษณะใบกลม ดอกสีม่วงอ่อน ใบใช้เป็นผัก
บ้างเรียกว่า ผักอีเปาะ

ทศพล

ผู้มีกำลังสิบประการ เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า

ทักษิณาวรรต

การเวียนขวาเพื่อความเป็นสิริมงคลอย่างเดินเวียนเทียน

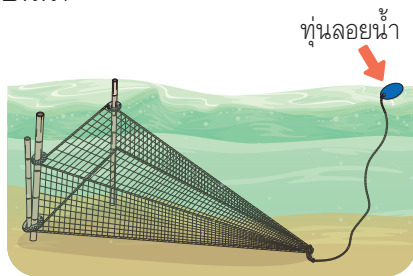
นรังสรรค์

น่าจะมาจากคำว่า นร (คน) + รังสรรค์ (สร้าง แต่งตั้ง)
ในบริบทของวรรณคดีตั้งนรังสรรค์ จึงหมายถึง ที่มีผู้สร้างขึ้น

นิโรธ

ความดับ นิพพาน

บงกชบทศรี	ในที่นี้หมายถึง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
บุรินทร์	เจ้าเมือง เมืองใหญ่
ประดาษ	ตกต่ำ
ประทักษิณ	การเวียนขวา โดยให้สิ่งที่เรานับถือหรือผู้ที่เรานับถืออยู่ทางขวาของผู้เวียน
แฝก	หญ้าชนิดหนึ่ง ใบใช้มุงหลังคา รากใช้ทำยาได้
พระชินสีห์	พระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า
พระนิพพาน	ในที่นี้หมายถึง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสวรรคต
พระพิมพ์	พระเครื่องที่สร้างขึ้นตามแบบแม่พิมพ์
พระพุทธเจ้าหลวง	เป็นคำเรียกพระมหากษัตริย์ที่เสด็จสวรรคตแล้ว คำเต็มว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
พระวสา	หมายถึง วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑
เพี้ยญซ่ง	มาจากคำว่า พยัญชนะ ซึ่งหมายถึง กับข้าวที่ไม่ใช่แกง ใช้คู่กับ สุปะ ซึ่งหมายถึง ของกินที่เป็นน้ำ แกง ของต้มที่เป็นน้ำ
โพงพาง	เครื่องมือดักปลาชนิดหนึ่ง เป็นถุงตาข่าย รูปยาวรี ใช้ผูกกับเสาใหญ่ ๒ ต้นที่ปักขวางลำน้ำ สำหรับจับปลาทุกขนาด
โพธิญาณ	ความรู้หรือปัญญาที่ทำให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
ภิญโญ	ยิ่งขึ้นไป
มาศ	ทอง ในวรรณคดี พระเจดีย์ศรีมาศ หมายถึง พระเจดีย์ภูเขาทอง
มุสิก	มาจาก บาทมุสิกการ หมายถึง ข้างมูลละออของรูปพระบาท ในที่นี้หมายถึง มหาตเล็ก
โมทนา	พลอยบันเทิง พลอยยินดี
ราค	ราคะ ความใคร่
ราคา	มาจากคำว่า ราคะ หมายถึง ความใคร่ในกามคุณ ในวรรณคดี “เป็นล่องพันรนราคา ราคา ”

รุกขมูล	โคนต้นไม้
เรือเพรียว	เรือขุดรูปคล้ายเรือแข่ง แต่ขนาดเล็กกว่า หัวยาวพองาม ท้ายสั้น เป็นเรือที่ขุนนางหรือผู้มีฐานะการเงินดีนิยมใช้กันในสมัยก่อน
ไร	รอยที่ถอนผมออกแล้ว เช่น ไรผม
วัดประโคนปักษ์	เดิมเรียก วัดเสาประโคน แล้วเปลี่ยนเป็น วัดประโคนปักษ์ ปัจจุบัน คือ วัดดุสิตาราม
วันอุโบสถ	วันขึ้น ๑๕ ค่ำ และวันแรม ๑๕ ค่ำ ถ้าเป็นเดือนขาดก็แรม ๑๔ ค่ำ เป็นวันที่พระสงฆ์อุโบสถฟังพระปาฏิโมกข์ และเป็นวันที่พุทธศาสนิกชนถืออุโบสถศีล คือ ศีล ๘
เวียงว้าง	โล่งกว้างทำให้ว้าวเหวใจ
สมณะ	การทำใจให้สงบ โดยเพ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอารมณ์
สวาท	รัก ยินดี หรือพอใจ
สังวาส	การอยู่ร่วมกัน มาจากคำว่า สัม หมายถึง ร่วม วาส หมายถึง อยู่ร่วม
ลัด	ภาษาชนรูปทรงกระบอก ทำด้วยไม้หรือสานด้วยไม้ไผ่ ใช้ตวงข้าว ในที่นี้เป็นสำนวนว่า ถึงแทนลัด หมายความว่า ไม่ยุติธรรม มีความลำเอียง
สายดิ่ง	ชื่อไม้ชนิดหนึ่ง รับประทานได้ บ้างเรียกว่า บัวสายดิ่งหรือบัวสายทิ้ง
สารท	เทศกาลทำบุญในวันสิ้นเดือนสิบ โดยนำพืชพรรณธัญญาหารแรกเก็บเกี่ยวมาปรุงเป็นข้าวทิพย์และข้าวมธุปายาสถวายพระสงฆ์
สิ่งของชาวเลลือ-เครื่องสำเภา	พวกภาษาเครื่องเงินเครื่องทองหรือโลหะมีค่า เช่น พาน ชัน จอก เขียน คนชั้นกลางสมัยก่อนนิยมใช้ของเหล่านี้บรรทุกสำเภามาจากจีน อินเดีย
สีหมื่นสองแสน	เป็นความหนาของแผ่นดินในหนึ่งจักรวาลตามความเชื่อในไตรภูมิพระร่วง มีสองแสนสีหมื่นโยชน์
องคุลี	ชื่อมาตราวัดแต่โบราณ ยาวเท่ากับข้อปลายของนิ้วกลาง
อัประมาณ	น่าอัศจรรย์

ชวนอ่านหนังสือน่ารู้

ประชุมนิราศสุนทรภู่

หนังสือที่รวบรวมนิราศของสุนทรภู่ไว้ ๕ เรื่อง ได้แก่ นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศภูเขาทอง นิราศพระปฐม และนิราศเมืองเพชร ซึ่งเป็นนิราศเรื่องเด่น ๆ ของท่าน นิราศเหล่านี้ไม่ได้เขียนในเชิงความรักอย่างเดียว แต่ได้แทรกข้อคิด คติในการดำเนินชีวิตไว้ด้วย

กิจกรรมพินิจพิจารณา

๑. นักเรียนร่วมกันอธิบายความหมายของคำประพันธ์ที่กำหนด

๑.๑	ถึงหน้าวังดังหนึ่งใจจะขาด
ไฉ่ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร
พระนิพนธ์พานประหนึ่งศิระชาด
ทั้งโรคซ้ำกรรมชดวิบัติเป็น
จึงสร้างพรตอดสำหรับส่วนบุญถวาย
เป็นสิ่งของฉลองคุณมุสิก	คิดถึงบาทบพิตรอดิศร
แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น
ด้วยไฉ่ญาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ
ไม่เล็งเห็นที่ซึ่งจะพึงพา
ประพาศฝ่ายสมณะทั้งสา
ขอเป็นข้าเคียงบาททุกชาติไป
๑.๒	ทั้งองค์ฐานรานราวถึงแก้แค้น
ไอ้เจดีย์ที่สร้างยังร้างรัก
กระนั้นหรือชื่อเสียงเกียรติยศ
เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น	เผยอแยกยอดทรวดก็หลุดหัก
เสียดายนักนิกน่าน้ำตากระเด็น
จะมีหมดลวงหน้าทันตาเห็น
คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น
๑.๓	ใช้จะมีที่รักสมัครมาด
ซึ่งครวญคร่ำทำพิริพไร
เหมือนแม่ครัวคว่ำแกงพะแนงผัด
อันพริกไทยใบผักชีเหมือนสีกา	แรมนิราศร้างมิตรพิสมัย
ตามวิสัยกาพย์กลอนแต่ก่อนมา
สารพัดเพี้ยนช่นางเครื่องมั่งสา
ต้องโรยหน้าเสียสักหน่อยอร่อยใจ

๒. นักเรียนประเมินความเข้าใจของตนเอง โดยร่วมกันตอบคำถามต่อไปนี้

- ๒.๑ นิราศภูเขาทองกล่าวถึงการเดินทางไปสถานที่ใด เพื่อทำอะไร
- ๒.๒ เพราะเหตุใดสุนทรภู่จึงเศร้าและอาลัยอย่างยิ่ง เมื่อเรือผ่านพระบรมมหาราชวัง
- ๒.๓ สุนทรภู่เดินทางไปยังสถานที่ใดบ้าง และสถานที่แห่งนั้นมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างไร
- ๒.๔ เมื่อได้ขึ้นสักการะพระบรมธาตุ สุนทรภู่สังเกตเห็นอะไร สิ่งนั้นทำให้สุนทรภู่เกิดความคิดอย่างไร
- ๒.๕ สุนทรภู่อธิษฐานอะไรบ้าง และมีสาเหตุในการอธิษฐานอย่างไร

อ่านพินิจ คิดพิจารณา

อ่านวรรณคดีกันไปแล้ว เรามาวิเคราะห์
คุณค่าจากการอ่านกันนะคะ

บทวิเคราะห์

นิราศภูเขาทองเป็นนิราศเรื่องเอกของสุนทรภู่ที่ติดตรึงอยู่ในใจของผู้อ่าน
เป็นวรรณคดีที่มีคุณค่า ทั้งด้านเนื้อหา วรรณศิลป์ และด้านสังคมและวัฒนธรรม

คุณค่าด้านเนื้อหา

นิราศภูเขาทอง เป็นการแต่งนิราศที่กวีบรรยายการเดินทางของตนหลังจากที่ออกพรรษาแล้ว
โดยเดินทางจากวัดราชบูรณะ เพื่อไปนมัสการเจดีย์ภูเขาทองที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เปรียบเสมือน
การบันทึกชีวิตไปด้วย

นิราศเรื่องนี้ไม่ได้กล่าวถึงเฉพาะเหตุการณ์ที่กวีได้ประสบขณะเดินทาง แต่ยังแทรก
ข้อคิดในการดำเนินชีวิต เกิดความรู้ต่าง ๆ และนอกจากนี้ก็ยังใช้สำนวนโวหารที่แยบยลคมคาย
สร้างอารมณ์สะท้อนใจอีกด้วย ดังตัวอย่างคุณค่าด้านเนื้อหาที่วิเคราะห์มาสังเขปต่อไปนี้

๑. แนวคิดสำคัญจากนิราศภูเขาทองนั้นชี้ให้เห็นว่าไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้แน่นอน ชื่อเสียง
เกียรติยศล้วนไม่ยั่งยืน ไม่ควรยึดติดกับสิ่งใด ดังคำประพันธ์ว่า

ทั้งองค์ฐานรานราวถึงแก้แค้น ไอ้เจดีย์ที่สร้างยังร้างรัก กระนั้นหรือชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น	เผยอแยกยอดทรวดก็หลุดหัก เสียดายนักนิกน่าน้ำตากระเด็น จะมีหมดลวงหน้าทันตาเห็น คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น
--	--

๒. การสอนให้ละเว้นจากการประพาศผิดในกาม ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ถึงบ้านนั่งเห็นตั่งจั่วละลือสูง ด้วยหนามดกรกดาษระดะตา จั่วรกลีบหงอกคูลีแหลม ใครทำซู้คู่ท่านครั้นบรรลัย เราเกิดมาอายุเพียงนี้แล้ว ทุกวันนี้วิปริตผิดทำนอง	ไม่มีฝูงสัตว์สิ่งกึ่งพฤษชา นิกก็น่ากลัวหนามขามขามใจ ดังขวกแซมเลี่ยมแทรกแตกไสว ก็ต้องไปปิ่นต้นน่าขนพอง ยังคลาดแคล้วครองตัวไม่มัวหมอง เจียนจะต้องปิ่นบ้างหรืออย่างไร
---	---

๓. การแทรกความรู้เกี่ยวกับพรรณไม้น้ำต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านเห็นว่าในอดีตนั้นแหล่งน้ำมีความอุดมสมบูรณ์ มีพรรณไม้น้ำอยู่หลายชนิด ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

จนเดือนเด่นเห็นเหล่า**กระจับจอก**
เห็นร่องน้ำลำคลองทั้งสองฝ่าย
จนแจ่มแจ้งแสงตะวันเห็นพันธุ์ผัก
เหล่า**บัวเฟื่อน**แลสล้างริมทางจร
สายดิ่งแกมแซมสลัต้น**ตับเต่า**
กระจับจอกดอกบัวบานผกา

ระดะ**ดอกบัวเฟื่อน**เมื่อเดือนหงาย
ข้างหน้าท้ายถ่อมาในสาคร
ดูน่ารักบรรจงส่งเกสร
ก้ามกุ้งซ่อนเสียด**สาหร่าย**ได้คงคา
เป็นเหล่าเหล่าแลรายทั้งซ้ายขวา
ดาษดาดูขาวดังดาวพราย

๔. การใช้ถ้อยคำบรรยายการเดินทางในนิราศภูเขาทองสะท้อนให้เห็นความเสียใจอาลัยอาวรณ์ของสุนทรภู่ที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และความเสียใจในความอากัปกิริยาของโชคชะตาตนเองไว้อย่างแนบเนียนและกินใจผู้อ่าน ดังเห็นได้จากคำประพันธ์ต่อไปนี้

ถึงหน้าวังดังหนึ่งใจจะขาด
ไฉ่ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร

คิดถึงบาทบพิตรอดิศร
แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น

เคยหมอบไกล่ไต้กลิ่นสุคนธ์ตรลบ
ลิ้นแผ่นดินลิ้นรสสุคนธา

ละอองอบรสรื่นชื่นนาสา
วาสนาเรากลิ่นเหมือนกลิ่นสุคนธ์

กิจกรรมพินิจพิเคราะห์

นักเรียนพิจารณาคำประพันธ์ต่อไปนี้ แล้วอธิบายแนวคิดสำคัญที่ปรากฏ

ถึงบางจากจากวัดพลัดพี่น้อง
เพราะรักใคร่ใจจิตไม่ยี่ดยิน

มามัวหมองมัวหน้าไม่ฝ่าฝืน
จำต้องขึ้นใจพรากมาจากเมือง

มาถึงบางธรณีทวีโสภ
ไอ้สุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น
เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก็อำ
ล้วนหนามเหน็บเจ็บแสนคับแคบใจ

ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
เหมือนนกไร้รังเร่อยู่เอยกา

มาทางทำหน้าจวนจอมผู้รั้ง
จะเวหาถ้าท่านเหมือนเมื่อเป็นไวย
แต่ยามยากหากว่าถ้าท่านแปลก
เหมือนเข็ญใจไฝสูงไม่สมควร

คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
ก็จะได้รับนิมนต์ขึ้นบนจวน
อกมิแตกเสียหรือเราเขาจะสรวล
จะต้องมัวหน้ากลับอับประมาณ

พอราบพระปะดอกปทุมชาติ
สมถวิลยินดีชูลีกร
กับหนูพัฒน์สการสำเร็จแล้ว
มานอนกรงรุ่งขึ้นจะบูชา
แสนเสียดายหมายจะชมบรมธาตุ
ไฉ่บุญน้อยลอยลับครรโลกล

พบพระธาตุสถิตในเกสร
ประคองซ้อนเชิญองค์ลงนาวา
ใส่ขวดแก้ววางไว้ใกล้เกศา
ไม่ปะดาตันนอกยิ่งตกใจ
ใจจะขาดคิดมาน้ำตาไหล
เสียน้ำใจเจียนจะดินสิ้นชีวัน

คุณค่าด้านวรรณศิลป์

นิราศภูเขาทองมีวรรณศิลป์ที่งดงาม ซึ่งแสดงให้เห็นความสามารถของกวี เช่น

๑. **การเล่นเสียงสัมผัส** ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ดูน้ำวัง**กลิ้ง**เขียวเป็น**เกลียว**ลวก
บ้าง**พลุ่งพลุ่ง**วู่ววเหมือน**ง**เกวียน

กลับ**กระฉอก**จาก**จัดจ**วัด**เจวียน**
ดู**เวียนเวียน**คว้างคว้างเป็น**หว่าง**วน

คำที่เป็นตัวอักษรสีเขียว เป็นการ เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ และคำที่โยงเส้นสัมผัส เป็นการ เล่นเสียงสัมผัสสระ

นอกจากการเล่นเสียงสัมผัส ยังปรากฏการใช้คำซ้ำด้วย คือ **พลุ่งพลุ่ง เวียนเวียน คว้างคว้าง** ทำให้คำประพันธ์ไพเราะยิ่งขึ้น และทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและได้ยินเสียงของน้ำไปด้วย ซึ่งคำประพันธ์บทนี้มีความโดดเด่นในด้านรสคำมาก

๒. **การใช้อุปมา** ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เคยหมอบไกล่ไต้กลิ่นสุคนธ์ตรลบ
ลิ้นแผ่นดินลิ้นรสสุคนธา

ละอองอบรสรื่นชื่นนาสา
วาสนาเรากลิ่น**เหมือน**กลิ่นสุคนธ์

คำประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงเมื่อครั้งที่สุนทรภู่เคยได้หมอบเฝ้ารับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และได้กลิ่นเครื่องพระสุคนธ์จากพระวรกายหอมอบอวล แต่เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตและลิ้นแผ่นดินนั้นแล้ว กลิ่นหอมนั้นก็หายไปด้วย เช่นเดียวกับวาสนาของสุนทรภู่ที่สิ้นไปพร้อมกลิ่นหอมนั้น

๓. **การเล่นคำพ้อง** ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ถึงบาง**จากจาก**วัดพลัดพี่น้อง
เพราะรักใคร่ใจจิตไม่ยี่ดยิน

มามัวหมองมัวหน้าไม่ฝ่าฝืน
จำต้องขึ้นใจพรากมาจากเมือง

คำประพันธ์ข้างต้นนี้เป็นการเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง บางจาก เป็นชื่อตำบล ส่วน จาก คำที่ ๒ คือ ออกพ้นไป

๔. การใช้คำอุปมา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ถึงบ้านจิวเห็นแต่จิว **ละลิ่ว** สูง
ด้วยหนามตรกรดาชะระตะตา

ไม่มีฝูงสัตว์สิงกิ่งพฤษภา
นิกก็น่ากลัวหนามขามขามใจ

คำประพันธ์ข้างต้นเป็นการเล่นคำ ละลิ่ว เพื่อเน้นความหมายของคำว่า ลิ่ว ที่หมายถึง อาการ ที่เห็นสูงลิบ ซึ่งแสดงให้เห็นภาพของต้นจิวที่ชัดเจนว่าสูงมาก

๕. การซ้ำคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ไม่ **เมา** เหล้าแล้วแต่เรายัง **เมา** รัก
ถึง **เมา** เหล้าเข้าสายก็หายไป

สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน
แต่ **เมา** ใจนี้ประจำทุกคำคืน

คำประพันธ์ข้างต้นเป็นการซ้ำคำว่า “เมา” ทำให้เกิดโวหารที่คมคายติดใจผู้อ่านเสมอมา และมักมี ผู้นำมาอ้างอิงจนถึงปัจจุบัน

คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม

นิราศภูเขาทองสะท้อนภาพสังคม วิถีชีวิตคนไทยในแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งประเพณี วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม ในขณะที่สุนทรภู่เดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งท่านได้นำมา ถ่ายทอดในนิราศเรื่องนี้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. สะท้อนให้เห็นภาพการติดต่อค้าขายของคนไทย ดังคำประพันธ์ว่า

ไปพันวัดทัศนาริมทำน้ำ
มีแพรผ้าสารพัดสีม่วงทอง

แพประจำจอตรายเขาชายของ
ทั้งสิ่งของชาวเหลืองเครื่องสำเภา

๒. สะท้อนให้เห็นลักษณะบ้านเรือนและการประกอบอาชีพ เมื่อถึงตลาดขวัญที่จังหวัดนนทบุรี สุนทรภู่บรรยายการสร้างบ้านเรือนและการประกอบอาชีพของชาวบ้านไว้ ดังคำประพันธ์ว่า

ถึงแขวงนนท์ชลมารคตลาดขวัญ
ทั้งของสวนล้วนเรืออยู่เรียงราย

มีฟุ้งแพแพรพรรณเขาค้าขาย
พวกหญิงชายประชุมกันทุกวันคืน

๓. สะท้อนลักษณะการแต่งกายของผู้หญิง เมื่อถึงเกาะเกร็ดบรรยายการแต่งกายของผู้หญิงไทย และผู้หญิงไทยเชื้อสายมอญไว้ ดังคำประพันธ์ว่า

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า
เดิมนี่มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา

ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
ทั้งผัดหน้าจับเขมาเหมือนชาวไทย

๔. การบอกที่มาของสถานที่ เช่น การบอกที่มาของจังหวัดปทุมธานีในปัจจุบันว่าได้ชื่อนี้มาเพราะ มีบัวอยู่ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้เปลี่ยนชื่อจาก สามโคก เป็น ปทุมธานี ดังคำประพันธ์ว่า

ถึงสามโคกโคกถวิลถึงปิ่นเกล้า
ประทานนามสามโคกเป็นเมืองตรี

พระพุทธเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
ชื่อปทุมธานีเพราะมีบัว

๕. สะท้อนให้เห็นการเล่นต่าง ๆ และมหรสพ เช่น การร้องเพลงพื้นบ้าน การขับเสภา ดังคำประพันธ์ว่า

มาจอตทำหน้าวัดพระเมรุข้าม
บ้างขึ้นล่องร้องรำเล่นสำราญ
บ้างฉลองผ้าป่าเสภาขับ
มิไคมรายแลร่ำเหมือนสามเพ็ง
ไอลำหนึ่งครั้งท่อนกลอนมันมาก
ไม่จบบทลดเลี้ยวเหมือนเงี้ยว

ริมอารามเรือเรียงเคียงขนาน
ทั้งเพลงการเกี้ยวเก๋กันแซ่เซ็ง
ระนาดรับร่ำคล้ายกับนายเล็ง
เมื่อคราวเคร่งก็มีใครจะได้ดู
ช่างยาวลากเลื้อยเจื้อยจนเหนื่อยหู
จนลูกคู่ขอทุเลาว่าหวานอน

๖. สะท้อนลักษณะสถาปัตยกรรมของเจดีย์ภูเขาทอง กวีได้บรรยายให้เห็นสถาปัตยกรรม ไว้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพตามได้ ดังคำประพันธ์ว่า

ครั้นรุ่งเช้าเข้าเป็นวันอุโบสถ
ไปเจดีย์ที่ชื่อภูเขาทอง
อยู่กลางทุ่งรุ่งโรจน์สันโดษเด่น
ที่พื้นลานฐานบัวถมถัดบันได
มีเจดีย์วิหารเป็นลานวัด
ท้องคอก้อยเหลี่ยมสลักกัน
บันไดมีสี่ด้านสำราญรื่น
ประทักจินจินตนาพยายาม

เจริญธรรมานุชาฉลอง
ดูสูงล่องลอยผ่านภาลัย
เป็นที่เล่นนาวาคงคาไส
คงคาไหลล้อมรอบเป็นขอบคัน
ในจังหวัดวงแขวงกำแพงกัน
เป็นสามชั้นเชิงชานตระหง่านงาม
ต่างชมชื่นชวนกันขึ้นชั้นสาม
ได้เสร็จสามรอบค้ำบ่อภิวันท์

กิจกรรมพินิจพิเคราะห์

นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์ ด้านสังคมและวัฒนธรรม จากเรื่อง นิราศภูเขาทอง เพิ่มเติม แล้วนำข้อมูลที่ได้มาแลกเปลี่ยนกัน และร่วมกันเสนอแนะเพิ่มเติมตามความเหมาะสม

อ่านเพื่อเอื้อชีวิต ได้ข้อคิดนำใจ

นิราศภูเขาทองให้ข้อคิดใดแก่เรา
ทุกคนลองคิดไตร่ตรอง

ข้อคิดจากนิราศภูเขาทอง

สุนทรภู่แต่งนิราศภูเขาทองขณะที่ท่านเป็นภิกษุ ข้อคิดที่ปรากฏในเรื่องส่วนใหญ่นั้น จึงสอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งเรื่องนิราศภูเขาทอง สะท้อนข้อคิดคติในการ ดำเนินชีวิตไว้หลายประการ เช่น

๑. เราไม่ควรประพาศิพิตในกาม เพราะเชื่อว่าจะทำให้ตกนรกและต้องไปปิ่นต้นจั่ว
ดังคำประพันธ์ว่า

ถึงบ้านจั่วเห็นแต่จั่วลือสูง ด้วยหนามดกรกดาชะระดา จั่วนรกสิบหกองค์แหลม ใครทำชั่วท่อนครันบรรลัย	ไม่มีฝูงสัตว์ลึงกิงพฤษา นีกก็น่ากลัวหนามขามขามใจ ดังขวกแซมเลี่ยมแทรกแตกไสว ก็ต้องไปปิ่นต้นนำชนพอง
---	--

๒. การพิจารณาคนไม่ควรดูเฉพาะรูปลักษณ์ภายนอก แต่ควรพิจารณาจากความคิดและ
จิตใจด้วย เพราะคนชั่วมักจะมีเสน่ห์ทำให้คนอื่นเห็น ต้องระวัง ไม่หลงเชื่อ ดังคำประพันธ์ว่า

ถึงบางเตือไ้มะเตือเหลื่อประหลาด เหมือนคนพาลหวานนอกย่อมขมใน	บังเกิดชาติแมลงหมีในไส้ อุปไมยเหมือนมะเตือเหลื่อระอา
---	---

๓. เราควรพูดจาให้ไพเราะ คนที่พูดไพเราะ พูดแต่สิ่งที่ดี พูดถูกกาลเทศะ ย่อมมีคนรัก
และเมตตา ดังคำประพันธ์ว่า

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์ แม่นพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร	มีคนรักสรรถ้อยร่อยจิต จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา
---	---

๔. เราควรมีสติในเรื่องความรัก เพราะความรักสามารถทำให้เกิดได้ทั้งความทุกข์
และความสุข ดังคำประพันธ์ว่า

ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป	สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน แต่เมาใจนี้ประจำทุกคำคืน
---	---

๕. เราไม่ควรยึดติดกับชื่อเสียง ลาภยศ เพราะไม่มีสิ่งใดจะคงอยู่ตลอดไป ซึ่งสอดคล้อง
กับไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา แปลว่า ลักษณะที่เป็นสามัญทั่วไป ๓ ประการ คือ อนิจจัง (ความ
ไม่เที่ยง) ทุกขัง (ความเป็นทุกข์) และอนัตตา (ความไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง) เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ควร
ยึดติดกับสิ่งต่าง ๆ ดังคำประพันธ์ว่า

ทั้งองค์ฐานรานร้าวถึงแก้แฉก ไอ้เจดีย์ที่สร้างยังร้างรัก กระนี้หรือชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น	เผยอแยกยอดทรวดก็หลุดหัก เสียดายนักนิกำน่านตากระเด็น จะมีหมดลวงหน้าทันตาเห็น คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น
---	---

กิจกรรมพินิจพิเคราะห์

นักเรียนร่วมกันสรุปข้อคิดจากเรื่อง นิราศภูเขาทอง เพิ่มเติมและวิเคราะห์ว่าจะนำข้อคิดนั้น
ไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างไร อธิบายให้ชัดเจน โดยออกแบบการนำเสนอในรูปแบบ
ที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ แล้วนักเรียนนำเสนอแลกเปลี่ยนกัน

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

๑. นักเรียนแบ่งกลุ่มแล้วช่วยกันเขียนแผนการเดินทางของสุนทรภู์จากเรื่องนิราศภูเขาทอง
โดยระบุชื่อสถานที่และเหตุการณ์สำคัญ จากนั้นตกแต่งด้วยภาพสถานที่ซึ่งนักเรียนสามารถ
ค้นหาได้จากสื่อหรือแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ แล้วพลัดกันออกมานำเสนอ และร่วมกันประเมิน
ผลงาน

๒. นักเรียนแบ่งกลุ่ม จับคู่ หรือทำกิจกรรมเป็นรายบุคคล โดยเลือกคำประพันธ์ตอนที่นักเรียนชอบ
หรือประทับใจมาอ่านเป็นทำนองเสนาะ แล้วนำมาอ่านให้เพื่อนฟัง และร่วมกันประเมินการอ่าน
เพื่อพัฒนาให้ดีขึ้น

๓. นักเรียนแบ่งกลุ่ม แต่ละกลุ่มไปค้นคว้าเปรียบเทียบสถานที่ที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง
กับสถานที่ที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นอย่างไร นำข้อมูลที่ได้มานำเสนอแลกเปลี่ยนกัน

๔. นักเรียนแบ่งกลุ่มร่วมกันศึกษาวิถีชีวิต สภาพสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่ปรากฏ
ในนิราศภูเขาทอง โดยค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมให้ได้มากที่สุด ยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน
ออกแบบการนำเสนอให้สร้างสรรค์และน่าสนใจ จากนั้นพลัดกันนำเสนอ เพื่อให้ทุกคน
ตระหนักว่าวรรณคดีไทยมีคุณค่าเพียงใด

๕. นักเรียนคัดลอกข้อความที่เป็นคติสอนใจ แล้วนำไปขยายความเป็นเรียงความ
แสดงความคิดเห็นหรือเขียนอธิบาย แล้วพลัดกันนำเสนอ และประเมินผลงาน

๖. นักเรียนแบ่งกลุ่ม เขียนแนะนำสถานที่ภายในประเทศ สร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอ
ให้น่าสนใจ แล้วนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อเป็นการขยายความรู้สู่ผู้อื่น

นิราศภูเขาทอง เป็นผลงานประพันธ์ของสุนทรภู์ แสดงให้เห็น
ชั้นเชิงการประพันธ์ที่พัฒนาขึ้นของสุนทรภู์ นักวรรณคดียกย่องว่า
นิราศภูเขาทองเป็นนิราศที่แต่งได้ดีที่สุด ซึ่งนอกจากสำนวนภาษา
ที่สละสลวยแล้ว ในนิราศเรื่องนี้สุนทรภู์ยังได้แทรกปรัชญาชีวิต
ที่ลึกซึ้ง ทำให้หลายตอนยังมีผู้จดจำและนำมาใช้อ้างอิงอยู่เสมอ